

СОЦІОЛОГІЧНА ПУБЛІЦИСТИКА

Ігореві Павловичу Соханю, нашому колезі з Канади, виповнюється 60. Шкільні роки його пройшли в Києві, університетські — у Санкт-Петербурзі, там же почалася його кар'єра письменника і публіциста, що згодом продовжилася в Торонто, де Ігор Сохань живе і зараз. Друкуватися Ігор Сохань почав у 1986 році й за ці роки видав кілька романів, повістей, збірок оповідань. Усі ці роки він також виступав як публіцист. Ігор Павлович — автор аналітичних, публіцистичних статей і наукових публікацій у часописах “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”, “Свободная мысль”, “Социологические исследования”, “Практична філософія”, “Наука. Культура. Общество”. Статті його завжди актуальні, глибоко вписані в сучасний соціальний контекст. Читачі, напевно, пам'ятають його статтю “Принцип самодостатності”, опубліковану в нашому часопису 2014-го. У ній обговорювалося питання, наскільки можливо і чи потрібно зберігати, розвивати велику державу, спрямовану переважно на розв'язання внутрішніх проблем. Авторові вдалося акцентувати тему, яка потім стала однією із ключових на виборах президента США у 2016 році.

У філософсько-соціологічній творчості ювіляра можна виокремити три головні напрями, що дістали відображення в його публікаціях. Це проблеми та перспективи людини в глобалізованому світі; феномен благодійності, розглядуваний автором у контексті змін взаємовідносин особистості і держави за сучасної доби; персоналізм як соціальне явище, його сутність, форми та місце в культурі. Ці теми дістали віддзеркалення в його книжках. На зламі 2000-х були опубліковані соціологічні нариси “Час нового світу і Людина. Глобальні ризики цивілізацій і пошук шляху”, написані ним у співавторстві із Л.Сохань (Київ: Інститут соціології НАН України, 2001). Згодом, у процесі поглибленого аналізу різних аспектів теми “Людина і новий світ” народилися дві нові монографії автора. У книзі “Філо-

софія благодійності. Щастя і гріх” (Київ: Наукова думка, 2010) Ігор Сохань обговорює такі сучасні течії, як філантрокапіталізм і соціальне підприємництво, а також ідеологію “покоління безгрішних”; у книзі “Сповідь персоналіста” (Київ: Наукова думка, 2013) звертається до теми персоналізму, розглядаючи її в контексті соціальності індивіда, включеності його в загальнолюдський досвід. Ці цікаві тексти допомагають читачеві глибше осмислити актуальні проблеми сучасного соціального розвитку.

Вітаємо Ігоря Павловича з ювілеєм, бажаємо нових творчих успіхів і з задоволенням презентуємо читачькому загалові його нову статтю, в якій автор підсумовує свої багаторічні роздуми щодо перспектив розвитку сучасного суспільства.

ІГОР СОХАНЬ,

письменник, публіцист, Торонто, Канада

Справджене передбачене

Анотація

Стаття ювілейна. Автор розмірковує про те, які уявлення він мав 20 років тому, починаючи зі статті “Непередбачене, що сталося” в часопису “Свободная мысль” (1996, № 9) та інших публікацій тих часів; що на сьогодні стало реальністю; що видається зараз важливим для майбутнього. Технічний прогрес, технічний аспект фінансової політики й торговельних відносин, самодостатність великих держав, нові демократичні імперії як кластери периферійних держав, стягнутих до домінуючого центру, відродження ідей класичного анархізму у філософії благодійності та поведінка донорів благодійних фондів, значення таких ідей у реальній політиці.

Ключові слова: *технічний прогрес, політичне життя, торговельні відносини, самодостатність держав, демократичні імперії, крамольні думки, класичний анархізм, благодійність, філософія благодійності*

У 1996 році вийшла друком наша з Лідією Василівною Сохань стаття “Непередбачуване, що сталося” [Сохань Л.В., Сохань И.П., 1996]. Це були докризові часи, часи невизначеності, коли ВВП Китаю становив приблизно 900 млрд доларів, а за 17 років (у 2013-му) збільшився вдесятеро — до 9100 млрд доларів. Китайські товари 1996 року слабо купували, покупці

віддавали перевагу тайваньським чи південнокорейським. У згаданій статті розглядався конфуціанський тип людини східної культури, спрямований на упорядкування світу, й було висловлено припущення, що за доби торжества техніки такий тип людини задомінує і зможе *перемогти* західноєвропейський тип — фаустівський, тип *завойовника* і *підкорювача* світу.

У словах *перемогти підкорювача* немає сарказму. Було очевидно, що країни, де люди тисячоліттями колективно працювали на рисових полях, які потрібно зрошувати, найбільш придатні для потокового складання комп'ютерних пристроїв, телефонів — там, де треба точно, акуратно, спокійно в стерильних умовах виконувати щодня одну й ту саму функцію. Західноєвропейська людина, котра впродовж 3000 років змагалася у боях із сусідніми країнами, починаючи з Троянської війни, картинно довго збиралася на битву, як це описано в епосі, гуляла, потім вирушала у хрестові походи, заселяла південноамериканські й північноамериканські континенти, — така людина більшою мірою придатна не для потокового збирання різноманітних пристроїв, а для політичних звершень. Західна цивілізація знаменита не своїми науковими досягненнями. Абу ібн Сіна (латиною — Авіцена), великий мусульманський учений, не належав до європейського світу, хоча і вплинув на розвиток європейської цивілізації. Винятковою особливістю саме європейської цивілізації можна назвати політику, що створюється не тільки політиками, а й глядачами. Скандали, образи та взаємне нерозуміння виявилися важливішими для тих, кому, власне, з цього жодного зиску, — а для пересічного глядача Політик — це артист на сцені, тобто кумедна людина, що займається кумедною, безглуздою, але видовищною справою. Вибірник — активний глядач, який палко переживає, як спортивний уболівальник, гризе насіння, жує попкорн, п'є пиво, лається, “розмовляє з телевізором” і в крайньому збудженні, зрештою, виходить на вулицю для демонстрації із плакатами та гаслами в одязі кольорів улюбленої команди політиків чи спортсменів. Таким є європейський стиль життя. Іподроми та Олімпійські ігри, Колізей та бої гладіаторів, хресні ходи та автодафе, страйки у великих мануфактурах та революції.

Політичне життя західноєвропейської людини незіставно більш напружене, сповнене пристрастей, причому постійно, а не в період загострення. Розроблення, ухвалення і виконання закону надзвичайно важливі для західноєвропейської людини, й заради цього вона готова не тільки працювати й голосувати, а цікавитися політикою, ходити на демонстрації, у вільний і робочий час підтримувати й організовувати тривалі страйки, висловлюючи свою особисту точку зору. Той, хто підводиться о 7 ранку, о 8 уже на роботі, збирає телефони до 6 вечора з годинною перервою на обід і повертається додому о 7 вечора втомленим, не буде страйкувати й цікавитися політикою, якщо його влаштувають робота, квартира, дружина, їжа, відпочинок у вихідні. Він радше придбає лотерейний білет або піде не на демонстрацію, а в казино. А західноєвропейців політика завжди цікавить понад усе, цікавила і буде цікавити. От такі це своєрідні люди. Західноєвропейська людина любить конфлікти. Вона воліє, щоб крім роботодавця була ще й профспілка, щоб була можливість не тільки працювати заради хліба, а й насолоджуватися видовищем конфлікту. У західноєвропейських країнах зазвичай дві і

більше політичних впливових партій — і це теж видовище, в якому кожен має право брати участь. Вважається, що поділ влади, наявність кількох партій, змінюваність влади — це основа правильного розвитку суспільства: коли держава не тисне на громадян і не використовує їх, а слугує їм. З іншого боку, бюрократи здобувають досвід роботи, просуються по службі, підіймаючись із поверху на поверху на соціальному ліфті. Крім цієї раціональної причини, поділ влади приносить насолоду громадянам, бо інакше не буде видовища. На загальнонаціональній демонстрації його й не може бути. Усі одностайні. Нема інтриги. Коли учениці одягнені в однакову форму, немає видовища, коли літають різнобарвні метелики — є. На сакуру дивляться, милуються нею і складають вірші, тільки коли вона розквітла; а дивлячись на засохлу смоківницю, філософують.

XX століття було неймовірно видовищним. Дві світові війни до цієї видовищності не належать. У кожній країні була своя світова війна, адже громадянські війни для жителів незіставно гірші за світові: світову війну забувають за десять років, громадянська залишається і живе в пам'яті століттями.

Видовищним можна назвати змагання двох систем у XX столітті: між *тоталітарним світом*, позаяк і комуністичний, і фашистський режими були тоталітарними та соціалістичними (Гітлер був керманічем націонал-соціалістської німецької робітничої партії), з одного боку, і *вільним світом*, який, зрештою, з роками теж став достатньо соціалістичним, з іншого боку. Такою є інтрига. Ніхто не знав, хто переможе, і всі спостерігали, переживали, голосували, обирали. Адже комуністичний режим цілком міг стати толерантним і першим допустити свободу заради суцільного блага. Це записано у більшості Конституцій, навіть законодавчо закріплено, але виявилось, що “біс — у деталях”. Якимось чином капіталістичний світ, дикий світ боротьби за наживу заради виживання, зміг перебудуватися першим — і виникли дуже зручні держави. Не будемо говорити тут про США чи Росію, позаяк важко носити “шапку Мономаха”, але багато дрібних держав (Норвегія, Данія, Сінгапур, навіть колись дика й практично безлюдна Австралія, що демонструє невпинне зростання впродовж 30 років) створили інтригу: як би всім країнам навчитися жити принаймні 30 років так, як Австралія, постійно розвиваючись, без рецесії? Невже недостатньо звести мур і відгородитися від навколишніх країн, а треба саме викопати рів і стати острівною державою? Британія прорила тунель під Ла-Маншем і в такий спосіб фактично фізично з'єдналася з Європою. Ми тепер спостерігаємо за тим, чим усе закінчиться. Це теж своєрідне видовище із двома можливими перспективами: вийти з ЄС чи залишитися, зарити канал чи все-таки продовжувати користуватися.

У 2017 році конфлікт двох різних підходів до життя, хоч як це дивно після стількох років плідної для всіх співпраці, не вщухає. Немає жодної можливості узгодити ці два підходи й у найближчі десять років. Найімовірніше, великі азійські тигри, як їх називали раніше, “потраплять до зоопарку” і шукатимуть способи, як їм “вирватися з-за ґрат”. На продовження теми завойовника і розпорядника слід зазначити, що техніку та її вплив на розвиток, мабуть, слід трактувати ширше, ніж нами було заявлено у 1996

році. Мушу висловити вельми крамольну думку, яка, втім, була очевидною для всіх від самого початку. Техніка — це не тільки розвиток промисловості, створення механізмів перетворення світу: машин, потягів, екскаваторів, ракет, і не тільки розвиток інформаційних технологій, телефонів, комп'ютерів, логістики, нових способів передавання даних; техніка — це фінанси! Стільки тисячоліть всі накопичували гроші, срібні динари, купюри, банківські облигації в банках, у схованках, у матрацах, у схронах, нарешті, на фондовому ринку, яким, як з'ясувалося, теж цілком здатні управляти провідні держави. І раптом у ХХІ столітті ми побачили, що накопичення “молочу” не має абсолютної цінності — тільки тактичну: сьогодні його можна продати дорожче або дешевше, ніж учора.

У ХХІ столітті фінансові відносини всередині держав і в міждержавних зв'язках і конфліктах вельми технічні. Регулювання дисконтної ставки, зміна податкового режиму, мита — це техніка в чистому вигляді. Це не математика, не теорія управління, не статистика, а техніка, з усім, що з цим пов'язане. Федеральна резервна система США — це не зведення законів і не поточне законодавство, не юриспруденція, а технічний маніпулятор, що заторкує інтереси світової економіки в усеосяжний спосіб. Рішення про зміну дисконтної ставки ухвалюють колегіально, тож у ньому нема й не може бути мистецтва. Не можна написати класичну картину ушістьох, неможливо створити теорію відносності вдвох, позаяк завжди хтось буде першим. Валютна “підкилимна” боротьба Китаю і США — продовження в певному сенсі й інше втілення наявної вже три десятиліття гострої конфронтації двох підходів до світу. З перспективи п'ятиліття чи десятиліття видається, що “сила розпорядників” перемагає “силу завойовників”. Але завойовники на те й завойовники, щоб миттєво змінити правила гри.

Ми вже писали про “принцип самодостатності” [Сохань, 2014а], про те, що торгівля — це свята святих у теорії рівноваги класичних тисячоліть. На цьому ґрунтувався принцип постійного розвитку. Це підковдрове зло, що частіше руйнує, ніж створює держави й імперії, але на ньому все тримається внаслідок постійного обману. Колись торгівля була мистецтвом, доступним небагатьом — високою торгівлею займалися лише обрані. Відомий торговець був ладен послати для укладання угоди в інший світ з іншими законами (із Парижа до Багдада) свого сина. Торгівля вважалася смертельно небезпечною і вкрай прибутковою в разі удачі справою, якою не можна було займатися простолюдинові без зв'язків, грошей, репутації, гарантій. Не слід забувати, що торгували королі і королеви. Щоб торгувати, була потрібна зовсім інша логістика: організація каравана, збройний супровід, спорядження судна, договір про державний захист. Зараз торгівля (і це друга крамольна думка) — не більш ніж техніка, це більше не мистецтво. Її можна описувати статистично. Ніхто в наш час заради угоди не відрядить не те що сина, а навіть номер своєї банківської картки. Хочеш щось продавати — відкрий віртуальний магазин на Amazon.

Важливо зазначити, що торгівля і фінанси більше не мистецтво і навіть не уміння, як у ремісника, який обробляє шкіру і зшиває шкіри, це безособова техніка. Інформаційна база даних, статистичні дані, сучасні прогресивні (із розвитком комп'ютерних технологій) опрацювання даних, уміння перед-

бачати напрямок руху й автоматично приймати рішення залежно від даних... Якщо визнати торгівлю технічною дисципліною, стає зрозумілим, що західноєвропейська людина програє на цьому “наріжному” нудному ристалищі. Майбутнє оманливе. Що зробить західноєвропейець, усвідомивши очевидний програш на іподромі? Він кине грати, змагатися, і перегони чи двобої лицарів в обладунках можна буде спостерігати лишень у деяких розважальних центрах. Оскільки торгівля є технікою і фінанси через свою непродуктивну природу постійно затягуються у вир іншого підходу до світу, західноєвропейська людина закряє кордони і повиселяє непотрібних чужоземців. Вона підірве бомбу першою. Що робила, те й робитиме.

Демократичні держави — словосполучення із 19 літер. 30% населення в РФ упевнене, що сонце обертається навколо Землі (в інших країнах дані, напевно, теж не менш кумедні: наприклад, деякі американці переконані, що продукт, який продають під назвою “молочний шоколад”, виробляють бурі корови). Проте дивовижним чином люди, впевнені “бозна в чому”, усе одно чомусь вирішують вийти з Європейського Союзу, побудувати стіну від іммігрантів уздовж кордону, розірвати торгові відносини, відлетіти на Марс у 2022 році. Можна погоджуватися з Коперником або не погоджуватися (це щось байдуже для більшості громадян), але вихід із Союзу, ухвалення торгових обмежень, будівництво стіни, переселення частини громадян Землі на Марс призводять до суттєвих бюджетних витрат і/або втрати доходів. Громадяни на це пристають, поспішають голосувати, але водночас вірять, що величезне небесне тіло обертається постійно навколо маленького і для більшого тіла практично непомітного (навіть якщо приблизно знають, що маса Сонця у 300 тисяч раз більша, ніж Землі). Це з тих фактів, базуючись на яких, люди дорікають демократії.

На початку 1996 року, коли суперечності двох ідеологій (комуністичної і капіталістичної) уже було знято безперечною перемогою однієї сторони, здавалося, що світ розділиться на дві взаємозалежні і взаємодоповняльні зони: “творців” і “виконавців”, “ляльководів” і “ляльок”... Але в цей стислий за історичними мірками період втрутилися інші країни. Половина людства в цей час переймалася іншими питаннями. Перехід до єдиного ринку Європейського Союзу набрав чинності наприкінці 1993-го і пройшов перший цикл перетворень. У 1995-му 75 учасників ГАТТ утворили Світову організацію торгівлі (СОТ). Глобалізація дала змогу Китаєві впродовж 30 років стати другою світовою економікою в повній відповідності з тим, яку значну роль має відігравати конфуціанська країна в технологічному світі. Глобалізація не тільки допомогла Китаєві і США, а й відкрила нові технології всім країнам світу. Доступ до освіти й обмін досвідом прийшли у кожен дім.

Обговорюючи розвиток суспільства, союзи держав, долі домінуючих і периферійних держав, важливо з’ясувати значення раціональних та ірраціональних мотивів. Домінування, спроби збереження чи відтворення національної самоідентичності можна розглядати як ірраціональні історичні позиви, які неможливо ані цілком зрозуміти, ані передбачити у їхньому розвитку і поширенні. Раціональні позиви легше прорахувати, раціональні позиви і виклики більш суттєві в історичній перспективі, ніж ірраціональні, що виникають нібито випадково і зникають, тліють під землею в старих ко-

ренях, під спудом. Раціональні виклики в сучасному світі доволі прості й зрозумілі, якщо “винести за дужки” ірраціональний, пасіонарний вплив. Сучасні технології вже зараз готові запропонувати вельми реальну картину абсолютно іншого світу. При цьому ніхто не знає, як це практично здійснити за теперішніх умов. Простий приклад. В автомобільних катастрофах щороку гине більше людей, ніж у збройних конфліктах. Якщо витратити незначну частину оборонного бюджету на створення системи самокерованого транспорту, можна кардинально змінити світ, в якому ми живемо. Але що робити з водіями таксі, вантажівок, метро, постачальниками піци, листоношами, із сотнями мільйонів тих, хто утримує сім'ю своєю працею, керуючи механізмами, роль яких повністю можуть виконувати інші пристрої. Переміщення товарів і пасажирів із використанням сучасних технологій, контроль безпеки об'єктів, спостереження, приготування, фасування, подання — все, чим зайняті сотні мільйонів, можна здійснювати, залучивши меншу кількість агентів. Що робити з тими, кого важко перекваліфікувати? Як бути з багатьма країнами, де навіть немає доступної питної води? А з тими, хто воліє воювати?

Глобалізація як інструмент корелювала зі спробою з боку кількох розвинутих країн використовувати дешеву працю слаборозвинених країн, котрі погодилися брати участь у цьому поділі робочої сили. Але глобалізація як ідеологія передбачала вельми суттєву ліберальну складову: як записано в Декларації про права людини, всі люди народжуються рівними, отже, всі країни рівні. Виявилось, що для сучасного світу це поки утопічні уявлення. Взяти гору концепція “самодостатності” великих держав, котрі дійшли необхідності закритися, самообмежитися через неспроможність взаємоприйнятно впоратися із проблемами, що виникли. З огляду на те, як подібні ускладнення долали раніше, це, мабуть, слушний підхід, що певний час залишатиметься актуальним.

У ХХ столітті було кілька тем, що постійно збуджували уми, немов нав'язливі думки чи якась мелодія, що постійно лунає в голові: соціальна справедливість, нове середньовіччя, демократія і лібералізм, зелена ідеологія. Що таке соціальна справедливість? Той, хто зможе визначити це поняття, гідний Нобелівської премії. Такими безплідними ідеями у ХІХ столітті були не тільки соціалістичні або імперські, про які ми писали 1997 року в статті “Нові “демократичні імперії”” [Сохань, 1997], а й анархічні. Анархічні уявлення Прудона, Бакуніна, Кропоткіна не спричинили виникнення великих суспільних рухів, якщо не брати до уваги селянську республіку Нестора Махна.

Оскільки мої публікації відомі наявністю крамольних ідей, сьогодні, у 2017 році я мушу висловити чергову: вибори президента США — це торжество анархічних ідей і найуспішніше втілення переконань анархічних мислителів. США стає анархічною державою. Бізнесмен — глава держави. Це створює вектор, що спрямовує й інші країни. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу з імовірним розламом Великої Британії цілком відповідає анархічному вектору, що запанував у сучасному світі. У статті “Деспотія демократії” 2008 року йшлося про “розчарування в демократії”: “Проблеми демократії, її хвороби породжують в суспільстві клас ренегатів, які не вірять суспільству, розчаровані й уникають участі в будь-яких демократич-

них ритуалах, на кшталт загальних виборів. Таких людей стає дедалі більше. Якщо дотримуватися букви демократії, ніколи не знаєш, до кого влада перейде” [Сохань, 2007: с. 116].

Анархізм відомий і популярний головню своїми радикальними рішеннями. Він близький молоді. Вочевиднилася справжня трагедія анархізму, що виявився використаним “хуліганами” проти своїх власних переконань в іншій реальності, так само, як Фрейд, котрий досліджував несвідоме, був зведений до формулювань проблем сексуального розвитку в сім’ї. Людина тисячоліттями жила із сексуальними проблемами в сім’ї, і заслуга Фрейда не в тому, що він це описав і визначив маркери спотворення поведінки, а в тому, що він відкрив, дістав з капелюха, як фокусник кролика, всі людські приховані й неусвідомлювані рішення. Анархізм класичних анархістів, мислителів, філософів — це подібний до фройдівського аналіз. Класичні анархісти ототожнювали його з нашим особистим ставленням до суспільства, до великої групи, соціуму. Фрейд був сфокусований на проблемах сім’ї, анархістів цікавила найбільша патріархальна сім’я — держава.

Нова крамольна думка, про яку я говорю 2017-го, — заклик уважніше ставитися до архаїчних ідей, прохання усіяко спростовувати зв’язок класичних анархічних ідей із тенденціями використання їх молоддю, із насильством і тероризмом. Не можна заперечувати значення держави, базуючись суто на прикладах тоталітарних країн.

Анархізм як класична філософія, як позиція окремої особистості щодо світу і суспільства, у якій нема ідеології за визначенням, яка не закликає виходити на вулицю і боротися з нескінченним і природним свавіллям влади, держави, стає дедалі помітнішим у наш час. Раніше анархізм був присутній в ідеології як сірий кардинал, ідеї були могутніми, але не вираженими явно і просто, зрозуміло для всіх. Це відмітна риса анархізму. Ідеї живуть у свого роду масонській ложі, їх повторюють, їм вірять, але з ними не ходять на вибори в демократичних державах. Однак це не означає, що в останніх не може перемогти анархічний кандидат.

Ми починаємо розуміти, точніше, тільки бачити перші ознаки прихованого проникнення анархізму в живу, реальну політику. До анархічних ідей необхідно ставитися серйозно. Вони програли у XIX і в XX століттях, але цілком можуть успішно відігратися у XXI.

Спробуймо визначити, що таке класичний анархізм (сказано з іронією, бо неможливо визначити непідвладне визначенню — точку зору, це все одно, що визначити положення електрона в даний момент часу). Позитивне в анархізмі — це визнання і констатація того, що держава — не суспільство, це не ми і не я. Держава — це держава, а ми і я існуємо окремо. Індивідуаліст тяжіє до соціалізму і, відповідно, ідеологізму, позаяк воліє, щоб усі були, як він, індивідуаліст шукає союзників, щоб навколо нього не з’явилися чужі. Це кредо індивідуалізму.

Чергова крамольна думка: соціалізм вельми індивідуалістичний, а соціальність — це маска, що приховує метафізично індивідуалістичну позицію. Соціалісти самотні, вони не знають, що таке видовище, вони самозадовольняються у своїй позиції, радісно єднаючись у своєму ефемерному духовному торжестві. Анархіст пов’язаний із оточенням тільки на особис-

тісному рівні, ставиться до нього з любов'ю та інтересом, але без жодного пафосу. Проте навіть у найчистішій формі анархіст — не персоналіст.

Марксистки закликали й закликають до диктатури пролетаріату, і такі революційні ідеї здавалися виправданими для державотворення і ланцюжка взаємозалежних держав майнової рівності, фіктивної й театральної. Ідеологія комунізму “природно” войовнича, оскільки не людина має прийняти сама особисто “комуністичне рішення про справедливість”, а необхідно побудувати суспільство, де це стане нормою, а норма стане обов'язковою. Анархісти закликають до відмови від панування держави у прийнятті особистих ціннісних рішень. Класичний анархізм закликав хіба що до створення комунального світу самоорганізованих громад. Тут недоречна войовнича риторика. Проте класичні анархісти нездоланні у фундаментальних питаннях. Якщо багатство — це злодійство, за визначенням анархістів, то “злодій має сидіти у в'язниці”, і справа державних правоохоронних органів (якщо вже держава існує) — впіймати злодія, а суд має засудити і покарати злочинця, аби показати, що такого стибу діяльність неприпустима в суспільстві.

Ще одна крамольна думка: армію не використовують для переслідування кradіїв. Ідеологія марксизму передбачає використання армії та необхідність війн, доки буде побудований світ суцільної рівності. Ідеологія анархізму не визнає армію. Так, армія Махна — це радше партизанські загони, що формуються у разі зовнішньої загрози із добровольців-громадян. Тому ідеологія анархізму не змогла опанувати маси. Теракти, що їх влаштовували молоді одурманені погано зрозумілими ідеями “войовничі” анархісти, суперечили ідеям анархізму і не тільки не підривали основи держави, заради чого, власне, і здійснювалися, а руйнували засади і базис самої анархічної ідеї, оскільки з правильною ідеєю робили сумнівну ідеологію.

Революційний марксизм зрештою перетворився на західноєвропейський соціалізм, розбудову соціально зорієнтованих держав, у яких на соціально відповідальних підприємствах працюють соціально відповідальні громадяни, сплачують податки в державну скарбницю (місцеву, федеральну) на користь усього суспільства. “Войовничий” анархізм так і залишився терористичною організацією без якоїсь визначеної й несуперечливої ідеології. Класичний анархізм Прудона, Бакуніна, Кропоткіна залишився без загальноприйнятої ідеології, і головні ідеї та концепти були “розмілені” серед інших точок зору.

Марксизм і анархізм — це зведені брати, які молодість провели разом, розважаючись, формуючись у тих самих закладах: школи, університети, шинки, заслання, в'язниці. Ідеології марксизму й анархізму присвячено тисячі праць. Досліджено історію рухів і різноманітні аспекти їхнього прояву. Головне, що їх об'єднує, — це вимога справедливості. Говорити про “справедливість” можна нескінченно. Батьком марксизму визнають Маркса, вперше анархістом назвав себе Прудон. Визнаймо, що це споріднені світогляди, й не будемо аналізувати, де більше соціальності, де — індивідуалізму, де — державності, де — спільності громадян, що важливіше: дарвіністське вчення про походження видів чи кропоткінські думки про вирішальне значення кооперації та співпраці, що превалюють у природі, перемагаючи конкуренцію і суперництво.

Я відзначав те нове, що тільки з'явилося у XXI столітті. Складається враження, що зведені брати знов зустрічаються на новому витку розвитку європейської цивілізації, коли соціальність, іноді “хвороблива”, стала опорою як нового соціалізму, так і нового неklasичного “постмодерністського” анархізму.

Про вплив анархічних уявлень на благодійників я писав у книзі “Філософія благодійності” [Сохань, 2014б], утім, фіксує радше подібність і не вказуючи на прямий вплив. Ідеї класичного анархізму виникли раніше за сучасну благодійність (хоча їй понад 10 тисяч років), і в поемах Гомера можна знайти приклади безлічі благодійних учинків, коли мандрівника запрошували до столу, давали кров, захисток. Але сучасна благодійність зовсім інша — це не тільки милостиня і внески у благодійні фонди, а й основа світогляду багатьох успішних людей, які вирішують ще за життя, як розпорядитися всім накопиченим. Сучасний благодійник — це не той “клятий злодій” Прудона, який набув у хитрий спосіб майно у своїх суто особистих корисливих цілях (“власність як крадіжка”). Сучасний благодійник — вільна людина, котра позичила певну суму у рідних, друзів, держави, банку, використала її на власну освіту, потім працювала, щоб у результаті повернути борг із відсотками, а потім віддала суспільству весь отриманий прибуток. Це абсолютно чесний вчинок, здійснений у дусі справжньої анархічної класики. Про це, можливо, і мріяв Прудон. Тільки він тоді ще не знав теорію свого учня Маркса про додану вартість.

Два зведені брати — марксизм і анархізм, народжені, певне, у переїмах Французької революції, про які всі знають, яких поважають, у яких стільки шанувальників, мають, втім, ще одного брата. Про нього не заведено в суспільстві говорити як про безбачченка. Він народився куди пізніше. Ідеться про персоналізм як найбільш незаконно народжений напрям серед усіх відомих.

Персоналістом називають Достоєвського, котрий саме і надав своєю статтю такого величезного значення, здавалося б, усім зрозумілим і знайомим відносинам людини і суспільства, людини і близьких, людини із самою собою. Бердяєва — філософа із солідним марксистським минулим — теж називають персоналістом, оскільки його культ творчості важко не віднести до персоналізму. Але персоналізм ми знаємо завдяки Муньє, не тільки з його зухвалого “Маніфеста персоналізму” або часопису “Еспрі”. Це були тридцять — сорокові роки минулого століття. Мабуть, щось відкрилося в той час — і з'явився персоналізм, хоча згодом став ще менш значимим і відомим, ніж анархізм. Спроба Муньє зробити персоналізм ідеологічним виявилася марною. Персоналізм так і залишився чистою філософією, точкою зору.

Маркс був затятим противником ідеології, оскільки ідеологія — спроба деякої групи стати виразником більшості. Попервах анархізм Прудона і марксизм Маркса не були ідеологіями. Учений не може бути ідеологом. Не можна бути татом і мамою одночасно, адже тоді втрачається значення цих понять.

У працях [Сохань, 2014б; Сохань, 2017] приділялася велика увага ідеям анархізму, оскільки мені здається, що історичний процес “замулив” чисте ставлення до ідей класиків анархізму. Ці ідеї зганьбили та спотворили, як

сталосся і з ідеями Маркса. У столиці Росії є станції метро “Бакунинская” і “Кропоткинская”, але навряд чи пасажери читали книги цих філософів.

Родовід важко простежити. Ми зазначаємо, що персоналізм — це позашлюбний син Французької революції, але, можливо, він навіть онук. Тоді все змінюється: онук не може бути відповідальним за дідусів, хоча й визнає спорідненість. Це створює перевагу, але не накладає зобов'язань.

Коли Шпенглер писав перший том “Заходу Європи”, вже було зроблено розкопки Шлімана і було знайдено Трою, батьківщину західноєвропейської цивілізації — у нашому уявленні, завдяки божественному Гомерові. Ми тепер знаємо координати перебування воїнів, що зруйнували Трою, але як жили загарбники-греки або троянці в той час, ми все одно зрозуміти не можемо і ніколи не матимемо такої можливості... Тому була Троя, був Рим, був Версаль. І ми жодним чином не в змозі уявити собі, що відчував шевальє, вперше потрапивши до Версаля. Неможливо уявити ті запахи, колорит, посмішки і жарти, те, як були одягнені ті люди, як носили свій одяг і що вважалося вульгарним. Дивні претензії. Хто пам'ятає, яким він сам був 33 дні тому об 11 ранку? Та якщо докласти зусиль, можна пригадати.

Людина не може зрозуміти чужу культуру, оскільки не можна довести, що вона зрозуміла або не зрозуміла в ній. Сто років тому Шпенглер стверджував, що неможливо зрозуміти чужу культуру, і тому кожна цивілізація впирається у грань, котру не переступити. Цивілізація, мовляв, залишає самі руїни — ними потім бавляться ті, кому пощастило працювати і копірситися у старожитностях. Усе сказане було би правильним, якби життя не повторювалося знов і знов, якби ми не говорили про нове середньовіччя, про новий модернізм (хоч як це смішно).

Звісно, людина може збагнути як рідну будь-яку культуру, понад те, вона може зрозуміти саму себе за двадцять років, а ще за двадцять — і свого батька, що розмовляв з нею про щось важливе. А може і не зрозуміти. Принципова можливість розуміння не обов'язково виявиться загальнодоступною власністю. Завбачення може робити кожен. Але справджується лишень те, що було правильно передбачено. Якщо завбачень не було, то й збуватися нема чому. Життя є життя. Слушні завбачення, на відміну від інших, називають такими, що справилися.

Джерела

Сохань І.П. Деспотія демократії / І.П. Сохань // Соціологіческие исследования. — 2007. — № 3. — С. 110–118.

Сохань І.П. Принцип самодостаточності / І.П. Сохань // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2014а. — № 4. — С. 199–207.

Сохань І.П. Счастье и грех. Философия благотворительности / Сохань И.П. — СПб.: Алетейя, 2014б.

Сохань І.П. Я и Мы. Точка зрения агностического персонализма / Сохань И.П. — СПб.: Алетейя, 2017.

Сохань Л.В. Сбывающееся непредсказанное / Л.В. Сохань, И.П. Сохань // Свободная мысль. — 1996. — № 9. — С. 52–60.

Сохань Л.В. Новые “демократические” империи” / Л.В. Сохань, И.П. Сохань // Социологические исследования. — 1997. — № 2. — С. 65–68.